اقبال

مکتبہ شاہراہ
اردو بازار دہلی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

نادر افغان شہ درویش خو — رحمتِ حق بر روانِ پاکِ او

کارِ ملت محکم از تدبیرِ او — حافظِ دینِ مبیں شمشیرِ او

چوں ابوذر خود گداز اندر نماز — ضربتش ہنگامِ کیں خارا گداز!

عہدِ صدیقؓ از جمالش تازہ شد! — عہدِ فاروقؓ از جلالش تازہ شد!

از غمِ دیں در دلش چوں لالہ داغ — در شبِ خاور وجودِ او چراغ!

در نگاہش مستیٔ اربابِ ذوق — جوہرِ جانش سراپا جذب و شوق

خسروی شمشیر و درویشی نگہ — ہر دو گوہر از محیطِ لا الٰہ!

فقر و شاہی وارداتِ مصطفےٰ است! — ایں تجلیہائے ذاتِ مصطفےٰ است!

این دو قوت از وجودِ مومن است — این قیام و آں سجودِ مومن است

فقر سوز و درد و داغ و آرزوست — فقر را در خوں تپیدن آبروست

فقرِ نادر آخر اندر خوں تپید — آفریں بر فقرِ آں مردِ شهید!

اے صبا اے رہ نوردِ تیز گام — در طوافِ مرقدش نرمک خرام

شاہ در خواب است پا آہستہ نہ — غنچہ را آہستہ تر بکشا گرہ

از حضورِ او مرا فرمان رسید — آنکہ جانِ تازہ در خاکم دمید

سوختیم از گرمیٔ آوازِ تو
اے خوش آں قومے کہ داند رازِ تو
از خمِ تو ملتِ ما آشناست
می شناسیم ایں نوا از کجاست!

اے بآغوشِ سحابت ماچو برق

روشن و تابندہ از نورِ تو شرق

یک زماں در کوہسارِ ما درخش

عشق را باز آں تب و تابے بہ بخش

تا کجا در بندہا باشی اسیر

تو کلیمی راہِ سینائے بگیر!

طے نمودم باغ و راغ و دشت و در ‌ ‌ ‌ چوں صبا بگذشتم از کوہ و کمر

خیبر از مردانِ حق بیگانہ نیست ‌ ‌ ‌ در دلِ او صد ہزار افسانہ ایست!

جادہ کم دیدم از و پیچیدہ تر ‌ ‌ ‌ یاوہ گردد در خمِ پیچش نظر

سبزہ در دامانِ کہسارش مجوے ‌ ‌ ‌ از ضمیرش بر نیاید رنگ و بوے

سرزمینے کبک او شاہیں مزاج
آہوئے او گیرد از شیراں خراج!

در فضایش جرّہ بازاں تیز چنگ
لرزہ بر تن از نہیبِ شاں پلنگ!

لیکن از بے مرکزی آشفتہ روز
بے نظام و ناتمام و نیم سوز!

فرِّ بازاں نیست در پروازِ شاں
از تدروان پست تر پروازِ شان!

آہ قومے بے تب و تابِ حیات
روزگارش بے نصیب از واردات!

آں یکے اندر سجود، ایں در قیام
کاروبارش چوں صلوٰتِ بے امام!

ریزہ ریزہ از سنگِ او مینائے او
آہ! از امروزِ بے فردائے او!

خطاب بہ اقوامِ سرحد

اے ز خود پوشیدہ خود را باز یاب
در مسلمانی حرام است ایں حجاب!

رمزِ دینِ مصطفیٰؐ دانی کہ چیست
فاش دیدن خویش را شاہنشہی است!

چیست دیں؟ دریافتن اسرارِ خویش
زندگی مرگ است بے دیدارِ خویش

آں مسلمانے کہ بیند خویش را
از جہانے برگزیند خویش را

از ضمیرِ کائنات آگاہ اوست
تیغ لاموجودَ اِلّا اللہ اوست

در مکان و لامکاں غوغائے او
نہ سپہر آوارہ در پہنائے او

تا دلش سرّے ز اسرارِ خداست
حیف اگر از خویشتن ناآشناست

بندۂ حق وارثِ پیغمبراں
او نگنجد در جہانِ دیگراں

تا جہانے دیگرے پیدا کند — ایں جہانِ کہنہ را برہم زند

زندہ مرد از غیرِ حق دارد فراغ — از خودی اندر وجودِ او چراغ!

پائے او محکم بہ رزمِ خیر و شر — ذکرِ او شمشیر و فکرِ او سپر

صبحش از بانگے کہ برخیز و زجاں — نے ز نورِ آفتابِ خاوراں!

فطرتِ او بے جہات اندر جہات — او حریم و در طوافش کائنات

ذرۂ از گردِ راہش آفتاب — شاہد آمد بر عروجِ او کتاب

فطرتِ او را کشاد از ملت است! — چشمِ او روشن سواد از ملت است!

اندکے گم شو بقرآن و خبر — باز اے نادان بخویش اندر نگر

در جہاں آوارۂ بیچارۂ — وحدتے گم کردۂ، صد پارۂ

بندِ غیر اللہ اندر پائے تست — داغم از داغے کہ در سیمائے تست

پیرِ خیل! از مکرِ پنہانی بترس
از ضیاعِ روحِ افغانی بترس!

زاں آتشے داں حق می سوزمت
نکتۂ از پیرِ روم آموزمت

"رزق از حق جو مجو از زید و عمر
مستی از حق جو مجو از بنگ و خمر

گِل مخور گِل را مخور گِل را مجو
زانکہ گِل خوار است دائم زرد رو

دل بجو تا جاوداں باشی جواں
از تجلّی چہرہ ات چوں ارغواں

بندہ باش و بر زمیں رو چوں سمند
چوں جنازہ نے کہ بر گردن برند!"

شکوہ کم کن از سپہرِ لاجورد   جز بگردِ آفتابِ خود مگرد

از مقامِ ذوق و شوق آگاہ شو   ذرۂ، صیادِ مہر و ماہ شو!

عالمِ موجود را اندازہ کن   در جہاں خود را بلند آوازہ کن

برگ و سازِ کائنات از وحدت است   اندریں عالم حیات از وحدت است

درگذر از رنگ و بوہائے کہن   پاک شو از آرزو ہائے کہن

ایں کہن ساماں نیرزد با دو جو   نقشبندِ آرزوئے تازہ شو

زندگی بر آرزو دارد اساس   خویش را از آرزوئے خود شناس

چشم و گوش و ہوش تیز از آرزو   مشتِ خاکے لالہ خیز از آرزو

ہر کہ تخمِ آرزو در دل نہ کشت   پائمالِ دیگراں چوں سنگ و خشت!

آرزو سرمایۂ سلطان و میر   آرزو جامِ جہاں بینِ فقیر

آب و گل را آرزو آدم کند
آرزو ما را ز خود محرم کند

چوں شرر از خاکِ ما بر می جہد
ذرہ را پہنائے گردوں می دہد!

پور آذر کعبہ را تعمیر کرد
از نگاہے خاک را اکسیر کرد

تو خودی اندر بدن تعمیر کن
مشتِ خاکِ خویش را اکسیر کن

مسافر وارد می شود بہ شہر کابل و حاضر میشود بحضور اعلیحضرت شہید رح

شہرِ کابل! خطۂ جنت نظیر — آبِ حیوان از رگِ تاکش بگیر!

چشمِ صائب ؀ از سوادش سرمہ چین — روشن و پائندہ باد آن سرزمین

در ظلامِ شب سمن زارش نگر — بر بساطِ سبزہ می غلطد سحر!

آن دیارِ خوش سواد آن پاک بوم — بادِ او خوشتر ز بادِ شام و روم

آبِ او براق و خاکش تابناک — زندہ از موجِ نسیمش مردہ خاک

؀ مرزا صائب تبریزی در مدح کابل میگوید

"خوشا وقتے کہ چشم از سوادش سرمہ چین گردد"

ناید اندر حرف و صوت اسرارِ او | آفتابان خفته در کهسارِ او
ساکنانش سیر چشم و خوش گہر | مثلِ تیغ از جوہرِ خود بے خبر
قصرِ سلطانی کہ نامش دلکشاست | زائراں را گردِ راہش کیمیاست
شاہ را دیدم دراں کاخِ بلند | پیشِ سلطانے فقیرے دردمند
خُلقِ او اقلیمِ دلہا را کشود | رسم و آئینِ ملوک آنجا نبود
من حضورِ آں شہِ والاگہر | بے نوا مردے بدربارِ عمرؓ
جانم از سوزِ کلامش در گداز | دستِ او بوسیدم از راہِ نیاز
پادشاہے خوش کلام و سادہ پوش | سخت کوش و نرم خوے و گرم جوش
صدق و اخلاص از نگاہش آشکار | دین و دولت از وجودش استوار
خاکی و از نوریاں پاکیزہ تر | از مقامِ فقر و شاہی باخبر

در نگاهش روزگارِ شرق و غرب
حکمتِ او رازدارِ شرق و غرب

شهریارے چوں حکیماں نکته‌داں
رازدانِ مدّ و جزرِ اُمّتاں

پرده‌ها از طلعتِ معنی کشود
نکته‌هائے ملک و دیں را وا نمود

گفت ازاں آتش که داری در بدن
من ترا دانم عزیزِ خویشتن

هر که او را از محبت رنگ و بوست
در نگاهِ هاشم و محمود اوست

در حضورِ آں مسلمانِ کریم
هدیه آوردم ز قرآنِ عظیم

گفتم ایں سرمایهٔ اهلِ حق است
در ضمیرِ او حیاتِ مطلق است

اندرو هر ابتدا را انتها است
حیدرؓ از نیروئے او خیبرکشا است

نشّهٔ حرفم بخونِ او دوید
دانه دانه اشک از چشمش چکید

گفت نادر در جهاں بیچاره بود
از غمِ دین و وطن آواره بود

کوہ و دشت از اضطرابم بیخبر
از غمانِ بے حسابم بیخبر

نالہ با بانگِ ہزار آمیختم
اشک با جوئے بہار آمیختم

غیرِ قرآں غمگسارِ من نہ بود
قوتش ہر باب را برمن کشود"

گفت گوئے خسروِ والانژاد
باز با من جذبۂ سرشار داد

وقتِ عصر آمد صدائے الصلوٰت
آں کہ مومن را کند پاک از جہات

انتہائے عاشقاں سوز و گداز
کردم اندر اقتدائے او نماز

راز ہائے آں قیام و آں سجود
جز بہ بزمِ محرماں نتواں کشود!

بر مزارِ شہنشاہِ بابر خلد آشیانی

بیا کہ سازِ فرنگ از نوا بر افتاد است
درونِ پردۂ او نغمہ نیست فریاد است!

زمانہ کہنہ بتاں را ہزار بار آراست
من از حرم نگذشتم کہ پختہ بنیاد است

درفشِ ملّتِ عثمانیاں دوبارہ بلند
چہ گویمت کہ بہ تیموریاں چہ افتاد است

خوشا نصیب کہ خاکِ تو آرمید اینجا
کہ ایں زمیں ز طلسمِ فرنگ آزاد است!

ہزار مرتبہ کابل نکوتر از دلّی است
کہ آں عجوزہ عروسِ ہزار داماد است
درونِ دیدہ نگہ دارم اشکِ خونیں را
کہ من فقیرم و ایں دولتِ خداداد است!
اگرچہ پیرِ حرم وردِ لَا اِلٰہ دارد
کجا نگاہ کہ برّندہ تر ز پولاد است!

سفر به غزنی و زیارت مزار حکیم سنائی

از نوائے شہمائے سلطان شہید — صبح و شامم صبح و شام روز عید

نکتہ سنج خاوراں سندی فقیر — میہمان خسرو کیواں سریر!

تا ز شہر خسروی کردم سفر — شد سفر بر من سبک تر از حضر

سینہ بکشادم بآں بادے کہ یار — لالہ رست از فیض او در کوہسار

آہ! غزنی آں حریم علم و فن — مرغزار شیر مردانِ کہن

دولتِ محمود را زیبا عروس — از حنابندانِ او دانائے طوس!

خفتہ در خاکش حکیم غزنوی — از نوائے او دلِ مرداں قوی

آں حکیم غیب آں صاحب مقام — ترک جوش رومی از ذکرش تمام

من ز پیدا، او ز پنہاں، در سرور
ہر دو را سرمایہ از ذوقِ حضور

او نقاب از چہرۂ ایماں کشود
فکرِ من تقدیرِ مومن وا نمود

ہر دو را از حکمتِ قرآں سبق
او ز حق گوید، من از مردانِ حق

در فضائے مرقدِ او سوختم
تا متاعِ نالۂ اندوختم

گفتم اے بینندۂ اسرارِ جاں
بر تو روشن ایں جہان و آں جہاں

عصرِ ما وارفتۂ آب و گل است
اہلِ حق را مشکل اندر مشکل است

مومن از افرنگیاں دید آنچہ دید
فتنہ ہا اندر حرم آمد پدید

تا نگاہِ او ادب از دل نخورد
چشمِ او را جلوۂ افرنگ برد

اے حکیمِ غیب، امامِ عارفاں
پختہ از فیضِ تو خامِ عارفاں

آنچہ اندر پردۂ غیب است گوے
بو کہ آبِ رفتہ باز آید بجوے

روحِ حکیم سنائی از بہشتِ بریں جواب می دہد

راز دانِ خیر و شر گشتم ز فقر	زندہ و صاحب نظر گشتم ز فقر
یعنی اس فقر سے کہ داند راہ را	بینداز نورِ خودی اللہ را
اندرونِ خویش جوید لا الٰہ	در تہِ شمشیر گوید لا الٰہ
فکرِ جاں کن چون زنان بر تن متن	ہمچو مرداں گوئے در میداں فگن
سلطنت اندر جہانِ آب و گل	قیمتِ او قطرۂ از خونِ دل
مومناں زیرِ سپہر ما جورد	زندہ از عشق اند و نے از خواب و خورد
می ندانی عشق و مستی از کجا ست؟	ایں شعاعِ آفتابِ مصطفےٰ ست

زندہ، تا سوزِ او در جانِ تست ‏ ‏ ‏ این نگہ دارندۂ ایمانِ تست

با خبر شو از رموزِ آب و گِل ‏ ‏ ‏ پس بزن بر آب و گِل اکسیرِ دل

دل ز دیں سرچشمۂ ہر قوت است ‏ ‏ ‏ دیں ہمہ از معجزاتِ صحبت است

دیں مجو اندر کتب اے بے خبر ‏ ‏ ‏ علم و حکمت از کتب دیں از نظر

بوعلی دانندۂ آب و گِل است ‏ ‏ ‏ بیخبر از خستگیہائے دل است

نیش و نوشِ بوعلی سینا بہل ‏ ‏ ‏ چارہ سازیہائے دل از اہلِ دل

مصطفیٰ بحر است و موجِ او بلند ‏ ‏ ‏ خیز و ایں دریا بجوئے خویش بند

مدتے بر ساحلش پیچیدۂ ‏ ‏ ‏ لطمہ ہائے موجِ او نادیدۂ!

یک زماں خود را بدریا درفگن ‏ ‏ ‏ تا روانِ رفتہ باز آید بہ تن

اے مسلماں جز براہِ حق مرو ‏ ‏ ‏ نا امید از رحمتِ عامے مشو

پردہ بگذار آشکارائی گزیں — تا بہ لرزد از سجودِ تو زمین

دوش دیدم فطرتِ بیتاب را — روحِ آں ہنگامۂ اسباب را

چشمِ او بر زشت و خوبِ کائنات — در نگاہِ او غیوبِ کائنات

دستِ او با آب و خاک اندر ستیز — آن بہم پیوستہ واین ریز ریز

گفتمش در جستجوئے کیستی؟ — در تلاشِ تار و پوئے کیستی؟

گفت از حکمِ خدائے ذوالمنن — آدمے نو سازم از خاکِ کہن

مشتِ خاکے را بصد رنگ آزمود — پے بہ پے تابید و سنجید و فزود

سبزہ او را آب و رنگِ لالہ داد — لا الٰہ اندر ضمیرِ او نہاد

باش تا بینی بہارِ دیگرے — از بہارِ باستاں رنگیں ترے

ہر زماں تدبیرہا دارد رقیب — تا نگیری از بہارِ خود نصیب

بر درون شاخ گل دارم نظر غنچہ ہا را دیدہ ام اندر سحر!

لالہ را در وادی و کوہ و دمن! از دمیدن باز نتواں داشتن

بشنود مردے کہ صاحب جستجو است

نغمہ را کو ہنوز اندر گلو است!

~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~

بر مزار سلطان محمود علیہ الرحمۃ

خیزد از دل نالہ ہا بے اختیار — آہ! آں شہرے کہ اینجا بود پار!

آں دیار و کاخ و کو ویرانہ ایست — آں شکوہ و فال و فر افسانہ ایست

گنبدے در طوفِ او چرخِ بریں — تربتِ سلطان محمود است ایں!

آنکہ چوں کودک لب از کوثر بشست — گفت در گہوارہ نامِ او نخست

برقِ سوزاں تیغِ بے زنہارِ او — دشت و در لرزندہ از یلغارِ او

زیرِ گردوں آیت اللہ رایتش — قدسیاں قرآں سرا بر تربتش

شوخیٔ فکرم مرا از من ربود — تا نبودم در جہانِ دیر و زود

رخ نمود از سینہ ام آں آفتاب — پردگیہا از فروغش بے حجاب

مهرِ گردوں از جلالش در رکوع   از شعاعش دوش می گردد طلوع!

وارهیدم از جهانِ چشم و گوش   فاش چوں امروز دیدم صبحِ دوش

شهرِ غزنیں یک بهشتِ رنگ و بو   آبجوها نغمه خواں در کاخ و کو

قصرهائے او قطار اندر قطار   آسماں با قبه هایش هم کنار

نکته سنجِ طوس را دیدم ببزم   لشکرِ محمود را دیدم برزم

روح سیرِ عالمِ اسرار کرد   تا مرا شوریدهٔ بیدار کرد

آں همه مشتاقی و سوز و سرور   در سخن چوں رندِ بے پروا جسور

تخمِ اشکے اندراں ویرانه کاشت   گفتگوها با خدائے خویش داشت

تا نبودم بے خبر از رازِ او

سوختم از گرمیِ آوازِ او

مناجاتِ مردِ شوریدہ در ویرانۂ غزنی

لالہ بہرِ یک شعاعِ آفتاب ۔۔۔ دارد اندر شاخ چندیں پیچ و تاب

چوں بہارا و راکند عریاں و فاش ۔۔۔ گو مدش جز یک نفس اینجا مباش!

ہر دو آمد یک دگر را ساز و برگ ۔۔۔ من ندانم زندگی خوشتر کہ مرگ!

زندگی پیہم مصافِ نیش و نوش ۔۔۔ رنگ و نم امروز را از خونِ دوش!

الاماں از گردشِ ایّام الاماں

الاماں از صبح و از شام الاماں!

اے خدا اے نقشبندِ جان و تن ۔۔۔ با تو ایں شوریدہ دارد یک سخن

فتنہ ہا بینم دریں دیرِ کہن ۔۔۔ فتنہ ہا در خلوت و در انجمن

عالم از تقدیر تو آمد پدید   یا خدائے دیگرا و را آفرید!

ظاہرش صلح و صفا باطن ستیز   اہلِ دل را شیشۂ دل ریز ریز!

صدق و اخلاص و صفا باقی نماند   "آں قدح بشکست و آں ساقی نماند"

چشمِ تو بر لالہ رویانِ فرنگ   آدم از افسونِ شاں بے آب و رنگ

از کہ گیرد ربط و ضبط ایں کائنات؟   اے شہیدِ عشوۂ لات و منات!

مردِ حق آں بندۂ روشن نفس   نائبِ تو در جہاں او بود و بس

او بہ بندِ نقرہ و فرزند و زن   گر توانی سومناتِ او شکن

ایں مسلماں از پرستارانِ کیست؟   در گریبانش یکے ہنگامہ نیست!

سینہ اش بے سوز و جانش بے خروش   او سرافیل است و صورِ او خموش!

قلبِ او نامحکم و جانش نژند   در جہاں کالائے او نا ارجمند

در مصافِ زندگانی بے ثبات　　دارد اندر آستین لات و منات

مرگ را چون کافراں داند ہلاک　　آتشِ او کم بہا مانندِ خاک!

شعلۂ از خاکِ او باز آفریں　　آن طلب آن جستجو باز آفریں

باز جذبِ اندروں او را بده　　آن جنونِ ذوفنون او را بده

شرق را کن از وجودش استوار　　صبحِ فردا از گریبانش برآر!

بحرِ احمر را بچوبِ او شگاف
از شکوہش لرزہ افگن بہ قاف!

قندھار و زیارتِ خرقۂ مبارک

قندھار آں کشورِ مینو سواد | اہلِ دل را خاکِ او خاکِ مراد
رنگ ہا بو ہا ہوا ہا آب ہا | آب ہا تابندہ چوں سیماب ہا
لالہ ہا در خلوتِ کہسار ہا | نار ہا یخ بستہ اندر نار ہا
کوئے آں شہر است ما را کوے دوست | ساربان بر بند محمل سوئے دوست

می سرایم دیگر از یارانِ نجد
از نوائے ناقہ را آرم بوجد!

غزل

از دیرِ مغان آیم بے گردشِ صہبا مست!

در منزلِ لا بودم از بادۂ الّا مست!

دانم کہ نگاہِ او ظرفِ ہمہ کس بیند

کرد است مرا ساقی از عشوہ و ایما مست!

وقت است کہ بکشایم میخانۂ رومی باز

پیرانِ حرم دیدم در صحنِ کلیسا مست!

ایں کارِ حکیمے نیست، دامانِ کلیمے گیر

صد بندۂ ساحل مست، یک بندۂ دریا مست!

دل را بچمن بردم از بادِ چمن افسرد
میرد بہ خیابانہا این لالۂ صحرامست!
از حرفِ دلآویزش اسرارِ حرم پیدا
دی کافرکے دیدم در وادئ بطحامست!

سیناست کہ فاران است؟ یارب چہ مقام است این؟
ہر ذرۂ خاکِ من چشمے است تماشامست!

خرقۂ آں "برزخٌ لا یبغیان" دیدمش در نکتۂ "لی خرقتان"
دینِ او آئینِ او تفسیرِ کل درجبینِ او خطِ تقدیرِ کل

○ برزخٌ لا یبغیان: تلمیح بآیۂ قرآن
○ لی خرقتان الفقر والجہاد - حدیث

عقل را او صاحبِ اسرار کرد — عشق را او تیغِ جوهردار کرد

کاروانِ شوق را او منزل است — ما همه یک مشتِ خاکیم او دل است

آشکارا دیدنش اسرائے ماست — در ضمیرش مسجدِ اقصائے ماست

آمد از پیراهنِ او بوئے او — داد ما را نعرهٔ الله هو

با دلِ من شوقِ بے پروا چه کرد — بادهٔ پُر زور با مینا چه کرد

رقصد اندر سینه از زورِ جنون — تا ز راهِ دیده می آید برون

گفت من جبریلم و نورِ مبین — پیش ازین او را ندیدم این چنین

شعرِ رومی خواند و خندید و گریست — یا رب این دیوانهٔ فرزانه کیست

در حرم با من سخن رندانه گفت — از مے و مغ زاده و پیمانه گفت

---

۵ اسرائے: تلمیح بآیۂ قرآنی

گفتمش این حرفِ بیباکانہ چیست　　لب فرو بند این مقامِ خامشی است

من ز خونِ خویش پروردم ترا　　صاحبِ آہِ سحر کردم ترا

باز یاب این نکتہ را اے نکتہ رس　　عشق مردان ضبطِ احوال است و بس

گفت عقل و ہوش آزارِ دل است!　　مستی و وارفتگی کارِ دل است!

نعرہ ہا زد تا فتاد اندر سجود

شعلہ آوازِ او بود، او نبود!

بر مزارِ حضرت احمد شاہ بابا علیہ الرحمۃ
موسسِ ملتِ افغانیہ

تربتِ آں خسروِ روشن ضمیر
از ضمیرش ملّتے صورت پذیر

گنبدِ او را حرم داند سپہر
با فروغ از طوفِ او سیمائے مہر

مثلِ فاتح آں امیرِ صف شکن
سکّہ زد ہم بر اقلیمِ سخن

ملّتے را داد ذوقِ جستجو
قدسیاں تسبیح خوان بر خاکِ او

از دل و دستش گہر ریزے کہ داشت
سلطنت ہا برد و بے پروا گذاشت

نکتہ سنج و عارف و شمشیر زن
روحِ پاکش با من آمد در سخن

فاتح: سلطان محمد فاتح فاتحِ قسطنطنیہ

اے نگاہِ تو ز شاہیں تیز تر — گردِ ایں ملکِ خدادادے نگر

ایں کہ می بینیم از تقدیرِ کیست؟ — چیست آں چیزے کہ می بایست و نیست؟

روز و شب آئینۂ تدبیرِ ماست — روز و شب آئینۂ تقدیرِ ماست

با تو گویم اے جوانِ سخت کوش — چیست فردا؟ دخترِ امروز و دوش!

ہر کہ خود را صاحبِ امروز کرد — گردِ او گردد سپہرِ گرد گرد

او جہانِ رنگ و بو را آبروست — دوش از امروزِ او فردا از وست!

مردِ حق سرمایۂ روز و شب است — زاں کہ او تقدیرِ خود را کوکب است

بندۂ صاحب نظر پیرِ امم — چشمِ او بینائے تقدیرِ امم

از نگاہش تیز تر شمشیر نیست — ما ہمہ نخچیر او نخچیر نیست!

لرزد از اندیشۂ آں پختہ کار — حادثات اندر بطونِ روزگار

چون پدر اهل هنر را دوست دار / بندهٔ صاحب نظر را دوست دار

همچو آن خلد آشیان بیدار زی / سخت کوش و پُردم و کرّار زی

می شناسی معنی کرّار چیست؟ / این مقامی از مقامات علیؓ است

امتان را در جهان بی ثبات / نیست ممکن جز بکرّاری حیات

سرگذشت آل عثمان را نگر / از فریب غربیان خونین جگر

تا ز کرّاری نصیبی داشتند / در جهان دیگر علم افراشتند

مسلم هندی چرا میدان گذاشت / همت او بوی کرّاری نداشت!

مشت خاکش آنچنان گردید سرد / گرمی آواز من کاری نکرد!

ذکر و فکر نادری در خون تست / قاهری با دلبری در خون تست

ای فروغ دیدهٔ برنا و پیر / سرّ کار از هاشم و محمود گیر

گفت می دانم مقام تو کجاست   نغمهٔ تو خاکیان را کیمیاست

خشت و سنگ از فیض تو دارای دل   روشن از گفتار تو سینای دل

پیش ما ای آشنای کوی دوست   یک نفس بنشین که داری بوی دوست

ای خوش آن کو از خودی آئینه ساخت   وندر آن آئینه عالم را شناخت

پیر گردید این زمین و این سپهر   ماه کور از کور چشمیهای مهر

گرمیِ هنگامهٔ می بایدش   تا نخستین رنگ و بو باز آیدش

بندهٔ مومن سرافیلی کند   بانگِ او هر کهنه را برهم زند

ای ترا حق داد جانِ ناشکیب   تو ز سِرِّ مُلک و دیں داری نصیب

فاش گو با پورِ نادر فاش گوی

باطنِ خود را به ظاهر فاش گوی

خطاب بہ پادشاہِ اسلام اعلیحضرت ظاہر شاہ
اَیّدَہُ اللّٰہُ بِنَصْرِہٖ

اے قبائے پادشاہی بر تو راست — سایۂ تو خاکِ ما را کیمیاست

خسروی را از وجودِ تو عیار — سطوتِ تو ملک و دولت را حصار

از تو اے سرمایۂ فتح و ظفر — تختِ احمد شاہ را شانے دگر

سینہ ہائے مہرِ تو ویرانہ بہ — از دل و از آرزو بیگانہ بہ

آبگوں تیغے کہ داری در کمر — نیم شب از تابِ او گردد سحر

نیک می دانم کہ تیغِ نادر است — من چہ گویم باطنِ او ظاہر است

حرفِ شوق آوردہ ام از من پذیر

از فقیرے مردِ سلطانی بگیر

ہم ازاں مردے کہ اندر کوہ و دشت | حق ز تیغ او بلند آوازہ گشت
روزہا شب ہا تپیدن می تواں | عصرِ دیگر آفریدن می تواں
صد جہاں باقی است در قرآں ہنوز | اندر آیاتش یکے خود را بسوز
باز افغاں را ازاں سوزے بدہ | عصرِ او را صبحِ نوروزے بدہ
ملتے گم گشتۂ کوہ و کمر | از جبینش دیدہ ام چیزے دگر
زانکہ بود اندر دلِ من سوز و درد | حق ز تقدیرش مرا آگاہ کرد
کار و بارش را نکو سنجیدہ ام | آنچہ پنہاں است پیدا دیدہ ام
مردِ میداں زندہ از اللہ ھو ست | زیرِ پائے او جہانِ چار سوست
بندۂ کو دل بغیر اللہ نہ بست | می تواں سنگ از زجاجِ او شکست

ہ والا حضرت شاہ ولی خاں

او نگنجد در جہان چون و چند | تہمتِ ساحل بایں دریا مبند

چوں ز روے خویش برگیرد حجاب
او حساب است او ثواب است و عذاب

برگ و سازِ ما کتاب و حکمت است | ایں دو قوت اعتبارِ ملت است

آں فتوحاتِ جہانِ ذوق و شوق | ایں فتوحاتِ جہانِ تحت و فوق

ہر دو انعامِ خداے لایزال | مومناں را آں جمال است ایں جلال

حکمتِ اشیا فرنگی زاد نیست | اصلِ او جز لذتِ ایجاد نیست

نیک اگر بینی مسلماں زادہ است | ایں گہر از دستِ ما افتادہ است

چوں عرب اندر اروپا پر کشاد | علم و حکمت را بنا دیگر نہاد

دانہ آں صحرانشیناں کاشتند | حاصلش افرنگیاں برداشتند

ایں پری از شیشۂ اسلافِ ماست — باز صیدش کن کہ او از قافِ ماست

لیکن از تہذیبِ لادینے گریز — زانکہ او با اہلِ حق دارد ستیز

فتنہ ہا ایں فتنہ پرداز آورد — لات و عزّیٰ در حرم باز آورد

از فسونش دیدۂ دل نابصیر — روح از بے آبیِ او تشنہ میر!

لذتِ بیتابی از دل می برد — بلکہ دل زیں پیکرِ گِل می برد

کہنہ دُزدے غارتِ او برملاست

لالہ می نالد کہ داغِ من کجاست!

حق نصیبِ تو کند ذوقِ حضور — باز گویم آنچہ گفتم در زبور

مردن و ہم زیستن اے نکتہ رس

ایں ہمہ از اعتبارات است و بس

مردہ کو سوز نوا را مردہ
لذتِ صورت و صدا را مردہ
پیش چنگے مست و مسرور است کور
پیش رنگے زندہ در گور است کور
روح با حق زندہ و پاینده است
ورنہ ایں را مردہ آں را زندہ است
آنکہ حیٌّ لَا یَمُوْت آمد حق است
زیستن با حق حیاتِ مطلق است
ہر کہ بے حق زیست جز مردار نیست
گرچہ کس در ماتمِ او زار نیست"

بر خور از قرآن اگر خواهی ثبات ‏ ‏ در ضمیرش دیده‌ام آبِ حیات

می دهد ما را پیامِ لاتخف ‏ ‏ می رساند بر مقامِ لاتخف

قوّتِ سلطان و میر از لا اله ‏ ‏ هیبتِ مردِ فقیر از لا اله

تا دو تیغِ لا و اِلّا داشتیم ‏ ‏ ما سوا الله را نشان نگذاشتیم

خاوران از شعلهٔ من روشن است ‏ ‏ اے خنک مردے کہ در عصرِ من است

از تب و تابم نصیبِ خود بگیر ‏ ‏ بعد ازین ناید چو من مردِ فقیر

گوہرِ دریائے قرآن سفته‌ام ‏ ‏ شرحِ رمزِ صبغة الله گفته‌ام

با مسلمانان غمے بخشیده‌ام ‏ ‏ کہنه شاخے را نمے بخشیده‌ام

عشقِ من از زندگی دارد سراغ ‏ ‏ عقل از صہبائے من روشن ایاغ

نکته‌ہائے خاطر افروزے کہ گفت؟ ‏ ‏ با مسلمان حرفِ پُر سوزے کہ گفت؟

همچو نے نالیدم اندر کوه و دشت   تا مقامِ خویش بر من فاش گشت

حرفِ شوق آموختم و اسوختم   آتشِ افسرده باز افروختم!

با من آہِ صبحگاہے دادہ اند   سطوتِ کوہے بکاہے دادہ اند

دارم اندر سینہ نورِ لا الٰہ   در شرابِ من سرورِ لا الٰہ

فکرِ من گردوں مسیر از فیضِ اوست   جوئے ساحل ناپذیر از فیضِ اوست

پس بگیر از بادۂ من یک دو جام
تا درخشی مثلِ تیغِ بے نیام!

Date	No.	Date	No.